

**ПІДСУМКИ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ТА НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ
АПІТЕРАПЕВТІВ» ЗА ПЕРІОД 2013-2019 РОКІВ**

Шпичак О.С.

*Громадська організація «Всеукраїнська асоціація апітерапевтів»,
Інститут підвищення кваліфікації спеціалістів фармації
Національного фармацевтичного університету, м. Харків
shpychak.oleg@gmail.com*

На сьогоднішній день створення апіпрепаратів та лікувально-профілактичних і косметичних засобів на основі продуктів бджільництва та їх стандартизованих субстанцій в Україні є одним із стратегічних напрямків галузі медицини, фармації, бджільництва та косметології. Науково-практичні конференції, з'їзди, симпозіуми з апітерапії завжди були нагодою для публічних діалогів фахівців медицини і фармації, лікарів, провізорів, виробників лікарських препаратів, представників бджільницьких організацій на різні наукові тематики даного напрямку, які викликали значний інтерес науковців, для яких питання, що стосуються оздоровлення нації є предметом науково-дослідницької роботи і їх практичної діяльності.

Теми вищезначених заходів з апітерапії, організованих під час чергових засідань паралельно з робочими засіданнями наукових конгресів, носять прикладний характер і в цілому відповідають завданням «Апімондії» і її зусиллям, спрямованим на розвиток і удосконалення методів лікування лікарськими апіпрепаратами із застосуванням методик акупунктури і рефлексотерапії.

Результати теоретичних положень та прикладних досліджень, одержаних в рамках спеціалізованих наукових закладів ряду європейських країн та країн пострадянського простору, в тому числі й України, особистий внесок діячів науки і практики, зацікавлених в роз'ясненні різних аспектів, пов'язаних з раціональним використанням продуктів бджільництва для галузі охорони здоров'я людини і тварин завоювали цінний науковий авторитет в світі після їх обговорення та компетентного кваліфікованого аналізу з боку фахівців, які висловлювались з цього приводу на місцевих і міжнародних форумах.

Завданням створеної у 2013 р. під керівництвом академіка УАН О. І. Тихонова Громадської організації «Всеукраїнська асоціація апітерапевтів» було проведення національної політики щодо об'єднання фахівців різних галузей з метою оздоровлення громадян України на державному рівні. Організація з'їздів, науково-практичних конференцій, виставок-ярмарок бджільницької продукції та інших заходів, які проводились у даному напрямку, здійснювалась в умовах повної незалежності окремих фахівців різних галузей, для того щоб ідеї, ініціативи, думки і результати вчених і практиків вільно обговорювались як на регіональному, всеукраїнському, так і міжнародному рівнях, у зв'язку з тим, що обмін інформацією сприяє більш детальному висвітленню або уточненню питань, що обговорюються.

На даний час реалії та перспективи застосування продуктів бджільництва в галузях медицини, ветеринарії та косметології з метою оздоровлення зводяться до необхідності проведення кваліфікованих науково-виробничих конгресів, з'їздів, конференцій, семінарів, засідань робочих груп і нарад та ін.

Водночас навколо питань щодо раціонального застосування продуктів бджільництва з точки зору їх лікувально-профілактичних властивостей постійно ведуться суперечки, у зв'язку з чим повністю не досягнута згода щодо однозначної їх оцінки терапевтичної дії та безпечності для організму людини. Тому, розширення кругозору представниками різних організацій у складі Громадської організації «Всеукраїнська асоціація апітерапевтів» та обговорення питань щодо ефективності апітерапії і впровадження законопроектів щодо її легалізації на державному рівні Міністерства охорони здоров'я та профільного комітету Верховної Ради з питань охорони здоров'я, на наш погляд є вкрай, своєчасним і необхідним.

Разом з цим, продукти життєдіяльності бджоли, зокрема отрута бджолина, прополіс, перга, пилок квітковий, мед натуральний й інші апіпродукти, а також їх біологічно активні субстанції та лікарські препарати, виготовлені на їх основі, набувають все більшої актуальності щодо їх застосування в лікувально-профілактичній практиці охорони здоров'я багатьох держав світу.

У ряді колишніх радянських республік, в тому числі й в Україні, підприємства фармацевтичної промисловості стали виробляти дані апіпрепарати в масових масштабах, що в свою чергу призвело до впровадження на пасіках методів масового одержання високоякісних продуктів бджільництва й переходу на рентабельне промислове бджільництво з метою отримання цінної природної лікарської сировини для підвищення економіки вищезначених галузей цих країн.

Останнє відкриває нові можливості й перспективи розвитку для бджільницьких господарств різних країн, їх хіміко-фармацевтичних підприємств, у тому числі й розвиток різних галузей, що вимагає розширення і проведення більш поглиблених випробувань науково-дослідної роботи по всебічному вивченню терапевтичних властивостей продуктів бджільництва, розширенню спектру їх фармакологічної дії й більш широкому застосуванню з профілактичною, харчовою і лікувально-профілактичною метою.

Відповідно до вище викладеного повідомляємо, що на даний час на території України існує зареєстрована в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань Громадська організація «Всеукраїнська асоціація апітерапевтів», згідно Статуту метою якої є добровільне об'єднання громадян, учених, практиків у галузі бджільництва, фармації, медицини, біології та апітерапії для поліпшення профілактичного і медичного обслуговування населення України.

Основними завданнями Громадської організації «Всеукраїнська асоціація апітерапевтів» є захист своїх законних професійних, соціальних, економічних, творчих та інших інтересів та сприяння науковим теоретичним і практичним розробкам з проблем апітерапії.

На сучасному етапі з метою впровадження заходів щодо подальшого розвитку Громадської організації «Всеукраїнська асоціація апітерпевтів» необхідно виділити декілька напрямків її професійної діяльності:

- сприяння органам охорони здоров'я у виконанні державних науково-технічних програм «Здоров'я людини», «Діти України» та «Допомога ветеранам АТО» шляхом активної пропаганди і впровадження в лікувально-профілактичну медичну практику, косметологію та дієтичне харчування продуктів бджільництва, їх похідних та методів оздоровлення з використанням апітерапії;
- сприяння підготовці, підвищенню кваліфікації та атестації лікарів-апітерпевтів, розширенню їх більш поглиблених спеціальних знань в області апітерапії;
- сприяння удосконаленню технології виготовлення та розфасування продуктів бджільництва, а також доклінічної та клінічної апробації дієтичних, лікувально-профілактичних та косметичних засобів, отриманих на їх основі;
- розширення асортименту медової кулінарії, використання народних рецептів продуктів харчування та різних напоїв з продуктами бджільництва;
- налагодження і зміцнення прямих зв'язків між бджологосподарствами, виробниками, переробниками та споживачами бджолопродуктів, бджільницькими товариствами, організаціями та кооперативами, пасічниками-виробниками, провізорами, фармацевтами і косметологами, медичними та науково-дослідними закладами, підприємствами харчової та косметологічної промисловості, косметичними салонами та ін.;
- пропаганда досягнень вітчизняної та зарубіжної апітерапії; значення біологічно активних продуктів бджільництва в зміцненні здоров'я людини, збільшення її фізичної, розумової працездатності і ділової активності із застосуванням усіх доступних засобів масової інформації;
- надання та захист ініціатив вітчизняної апітерапії в державних органах;
- організація науково-виробничих з'їздів та міжнародних науково-практичних конференцій щодо вирішення різних проблем з апітерапії;
- сприяння у встановленні і розвитку Міжнародних наукових зв'язків;
- здійснення видавничої діяльності та розповсюдження інформації щодо нових розробок у цьому відношенні.

Необхідно також зазначити, що згідно положень затвердженого Статуту Громадська організація «Всеукраїнська асоціація апітерпевтів» є неприбутковою організацією, однак має право на відкриття у кожній області України відокремлені підрозділи, чим і скористались на сьогодні вже чотири області: Харківська, Полтавська, Рівненська та Волинська. Відкриті в зазначених областях відокремлені підрозділи у вигляді апіцентрів розпочали свою діяльність згідно мети та завдань та положень статутної діяльності організації.

Наразі реєстрація та відкриття нових апіцентрів планується ще в декількох областях України, що призведе до охоплення більшої кількості регіонів з популяризації методів лікування апітерапії та більш ефективною її діяльністю.

До важливих заходів, що були проведені Громадською організацією «Всеукраїнська асоціація апітерпевтів» за період трудової діяльності з 2013 р. по теперішній час слід відзначити проведення V з'їзду апітерпевтів і апіконсультантів-бджолярів України «Апітерапія України» з міжнародною участю спеціалістів в галузях медицини, фармації, апітерапії, бджільництва, косметології та харчової промисловості, який відбувся 15–16 жовтня 2015 р. на базі ННЦ «Інститут бджільництва ім. П.І. Прокоповича», НААН України (м. Київ), на якому були присутні 172 особи з 12 Міжнародних організацій та асоціацій з апітерапії з різних держав Європи. Вітчизняна наукова спільнота на з'їзді була представлена делегатами з 14 областей України, 13 Вищими навчальними закладами України та Європи, 2 Національними науковими центрами України, 4 лікувально-профілактичними закладами і клінічними санаторіями України, 5 Громадськими організаціями України, 9 виробничими центрами.

Під час роботи V з'їзду президією, оргкомітетом та учасниками даного заходу були обговорені його матеріали, що увійшли до збірника наукових праць, вітальні виступи, доповіді та дискусії, в результаті яких були представлені пропозиції до рішення з'їзду і висунуті на прилюдний розгляд на сайті Громадської організації «Всеукраїнська асоціація апітерпевтів».

На з'їзді були присутні іноземні делегації з Турції, Польщі, Молдови, Литви, Індії, Єгипту, ОАЕ та інших держав, які поділились своїми науковими здобутками, що мають прикладне значення в галузі апітерапії. Слід також відзначити й про підтримку з боку представників вітчизняної влади. Так, активну участь в роботі V з'їзду прийняли Голова Комітету Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних відносин, народний депутат України 7-го та 8-го скликань, заступник голови депутатської фракції Партії «Блок Петра Порошенка» Кутовий Тарас Вікторович, та Голова парламентського комітету Верховної Ради України з питань охорони здоров'я, народний депутат України, доктор медичних наук, Заслужений лікар України Богомолець Ольга Вадимівна, які привітали делегатів і учасників з'їзду та підтримали внесені на з'їзді пропозиції ввести до Міністерства аграрної політики та продовольства України для участі в Дорадчій Раді з питань апітерапії та бджільництва представників Громадської організації «Всеукраїнська асоціація апітерпевтів».

Важливою подією в роботі асоціації слід також відзначити проведення 30 березня 2018 р. на базі Національного фармацевтичного університету Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Застосування методів лікування і апіпрепаратів у медичній, фармацевтичній та косметичній практиці», на якій були присутні науковці НФаУ та інших навчальних закладів України, та представники різних організацій медичного, фармацевтичного та аграрного сектору.

Результати плідної праці конференції також призвели до створення сприятливих умов для укріплення міжнародних зв'язків у даному напрямку та розробки нових сучасних підходів до створення медичних технологій та апіпрепаратів для лікування різних захворювань з метою покращення лікарського забезпечення населення нашої країни.

Так, тільки за останній період під керівництвом І-го президента Громадської організації «Всеукраїнська асоціація апітерапевтів», кавалером орденів «За Заслуги» III, II та I ступенів, Лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, Заслуженого діяча науки і техніки України, академіка Української АН, доктора фармацевтичних наук, Заслуженого професора НФаУ Тихонова Олександра Івановича та за моєї особистої підтримки було розроблено та запропоновано для вітчизняного виробництва фармацевтичних підприємств та практичної медицини близько 10 лікарських апіпрепаратів, які знаходяться на різних стадіях впровадження: капсули «Апісед» аерозоль «Кріобіозоль», гель «Артпромент», мазь «Протабент», капсули «Апі-Імуно-Віт», гранули «Проплантмед», очні краплі «Прополіс», гель «Прополіс-АК», лікувально-профілактичні маркери «Прополіс-Дерма» та ін.

Результати проведених досліджень знайшли послідовне відображення у монографіях, наукових статтях, надрукованих у фахових вітчизняних та закордонних виданнях (у тому числі й журналах, що включені до наукометричних баз Scopus та Thomson Reuters (Web of Science) та матеріалах науково-практичних конференцій, методичних рекомендаціях та ін.

За результатами проведення науково-експериментальних досліджень напрямку наукової роботи НФаУ «Створення стандартизованих біологічно активних субстанцій та лікарських препаратів на основі продуктів бджільництва» (номер державної реєстрації НДР 0114U000963) під керівництвом академіка О.І. Тихонова за даний період було захищено 1 докторську та 5 кандидатських дисертацій за спеціальністю 15.00.01 – технологія ліків, організація фармацевтичної справи та судова фармація: Шпичак О. С. – докторська дисертація на тему: «Теоретичне та експериментальне обґрунтування складу і розробка технології лікарських апіпрепаратів для застосування у спортивній медицині» (2016); Скрипник-Тихонов Р. І. – кандидатська дисертація на тему: «Розробка складу та технології розчину для ін'єкцій отрути бджолоїної» (2016); Богдан Н. С. – кандидатська дисертація на тему: «Створення та вивчення препарату противиразкової дії на основі продуктів бджільництва» (2017); Бобро С. Г. – кандидатська дисертація на тему: «Розробка складу і технології гелю на основі прополісу та кислоти азелаїнової для лікування вугрової хвороби» (2017); Кудрик Б. Т. – кандидатська дисертація на тему: «Розробка складу та технології лікарської форми імуномодуючої дії на основі продуктів бджільництва» (2017); Коношевич Л. В. – кандидатська дисертація на тему: «Теоретичне обґрунтування удосконалення технології очних крапель прополісу» (2018).

За умови відсутності сучасної нормативної документації, що регламентує якість продуктів бджільництва та більшості їх субстанцій, особливої уваги в ході проведення науково-експериментальних досліджень з даного напрямку слід відзначити розробку та впровадження в Державну фармакопею України 2.0 монографії «Мед» (Honey), що дало можливість розглядати бджолиний мед не тільки з погляду його використання у харчовій промисловості, а і як доступну та перспективну сировину для створення лікарських апіпрепаратів комплексної фармакологічної дії у формі твердих, рідких, м'яких, аерозольних та ін'єкційних лікарських форм.

Випробування проводились при порівнянні вимог ДСТУ 4497:2005 «Мед натуральний» і монографії ЄФ 7 «Honey», за результатами яких експериментально було доведено схожість і розбіжність відповідних вимог на прикладі 70 дослідних зразків меду, зібраного майже на всій території в різних регіонах України. Для чіткої ідентифікації меду вперше до розділу «Випробування» впроваджено уніфіковані методики якісного визначення показників «Діастазне число» та «Пролін», які внесено до національної частини монографії «Мед» ДФУ 2.0 та ДФУ 2.1 у процесі гармонізації національних вимог ДФУ з ЄФ.

Дослідження з розробки та впровадження в ДФУ 2.0 та ДФУ 2.1 монографії «Мед» дозволили розширити спектр наукових досліджень та створити на основі меду натурального стандартизовану субстанцію «Мед порошкоподібний» на яку було розроблено ТУ У 10.8-39834691-001:2015 «Мед порошкоподібний». Уперше було обґрунтовано доцільність застосування ЮВЕТ-технологій з використанням методу активаційного сушіння при виробництві субстанції меду порошкоподібного, який дозволяє не лише повністю зберегти комплекс біологічно активних речовин, що містяться у вихідній сировині, але й скоротити час одержання субстанції та підвищити ефективність її виробництва до 95 %. Проведено поглиблене вивчення амінокислотного та елементного складу і фізико-хімічних властивостей дослідно-промислових серій меду порошкоподібного з метою розробки й упровадження проекту монографії «Мед порошкоподібний» до ДФУ 2-го видання.

Також із застосуванням сучасних фізико-хімічних методів аналізу (ПХ, ТШХ, ВЕРХ, ГХ, абсорбційної спектрофотометрії) уперше було проведено дослідження меду натурального та субстанції меду порошкоподібного за якісним складом і кількісним вмістом біологічно активних речовин.

Результати проведених комплексних фармако-технологічних, фізико-хімічних, реологічних, біофармацевтичних, мікробіологічних і фармакологічних досліджень з використанням субстанції меду порошкоподібного (ТУ У 10.8-39834691-001:2015) та вітчизняної стандартизованої субстанції фенольного гідрофобного препарату прополісу (Praeparatum Propolis phenohydrophobum, РП № UA/4505/01/01, наказ МОЗ України № 730 від 19.07.2016 р.), зареєстрованої в Державному Реєстрі лікарських засобів України та дозволеної до медичного застосування дали можливість теоретично та експериментально обґрунтувати склад і розробити раціональну технологію 4-х нових лікарських апіпрепаратів у формі капсул, аерозолу, гелю та мазі для комплексного застосування в спортивній медицині та екстремальних умовах, розробити промислову технологію та встановити критичні параметри виробництва для капсул «Апісед», аерозолу «Кріобіозоль», гелю «Артпромент» і мазі «Протабент».

На підставі одержаних результатів фізико-хімічних досліджень розроблено методики ідентифікації та кількісного визначення розроблених апіпрепаратів, проведено валідацію аналітичних методик; доведено їх стабільність і визначено умови та термін їх зберігання, які забезпечують незмінність їх складу і властивостей упродовж усього терміну придатності, що

зазначено в проектах методик контролю якості. Проведено фізико-хімічні, фармако-технологічні та біофармацевтичні дослідження дослідно-промислових зразків розроблених препаратів. Фармакологічними доклінічними дослідженнями доведено специфічну активність і безпечність розроблених лікарських апіпрепаратів. Новизна досліджень захищена 6 патентами України, з яких 3 – на винахід і 3 – на корисну модель, 1 патентом на винахід Республіки Таджикистан та 4 авторськими свідоцтвами.

На даний час проводяться дослідження з гармонізації національних вимог Державної Фармакопеї України з Європейською Фармакопеєю 9.0 видання субстанцій – воску жовтого та воску білого та з розробки і впровадження в Державну фармакопею України монографій «Віск жовтий» (*Cera flava*) та «Віск білий» (*Cera alba*). Проекти монографій оприлюднені на сайті ДП «Український науковий фармакопейний центр якості лікарських засобів» для громадського обговорення та знаходяться на стадії впровадження в Державну Фармакопею України 2.4.

Слід відзначити, що наразі дослідження зі стандартизації продуктів бджільництва та їх субстанцій, а також розробки лікарських апіпрепаратів тривають. Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що в Україні є всі необхідні умови (сировинна база, наукові розробки, наукові кадри) для здійснення виробництва вітчизняних лікарських препаратів на основі продуктів бджільництва (як в умовах аптек, так і на фармацевтичних підприємствах) й подальшого розвитку одного з перспективних і актуальних напрямків медицини – апітерапії.